

DET MENINGSFULLA LIVETS VILLKOR

ELIAS MELLANDER

Sammanfattning

Strävan efter ett meningsfullt liv kan sägas vara allmänmänsklig. Vad som ger mening är i viss utsträckning en fråga om individens egna drivkrafter, men även om hennes samhällsposition. Detta blir inte minst synligt i arbetslivet. I kapitlet undersöks i vilken utsträckning livet uppfattas som meningsfullt av västsvenskarna. Resultatet visar på att upplevd mening är nära sammanlänkad med position i den professionella sfären. Den som befinner sig högre upp i hierarkin skattar också sitt liv som mer meningsfullt. Orsakerna till detta diskuteras i relation till sociala strukturer och kulturella normer, där individens möjlighet till och förväntning på att själv kunna diktera sina livsvillkor löper som en röd tråd mellan dem.

Frågan om vad som skänker livet mening är på samma gång stor och liten. Den berör tillvarons mest intima och personliga dimensioner, men omfattar också hela vår kultur och mänskligheten i stort. Den har varit föremål för filosofisk diskussion genom historien, men finns också närvarande i vardagslivets alla små göromål. För individen såväl som för samhället är det en fråga om varför vi är här, vad det är vi håller på med och vart vi är på väg. I den antropologiska klassikern *The Interpretation of Cultures* (1973) beskriver Clifford Geertz kultur som symboliska mönster för meningsskapande, vilka över tid förmedlas och delas mellan människor. Detta gör det möjligt för oss att kommunicera och utveckla förståelsen för våra liv samt vår plats i tillvaron. Med andra ord måste varje försök att förstå kulturens roll i människors liv ta deras sätt att skapa mening i beaktande, eller omvänt; genom att se till vad som tillskrivs mening i vardagslivet på en given plats, i ett givet historiskt skede, kan vi säga något om den kultur vi lever i. Även om kulturens funktion i stort får sägas vara allmänmänsklig, är dess specifika uttryck lokalt rotade. Att visa respekt inför en annan person genom en formell hälsning är exempelvis ett globalt fenomen, men om det skall göras genom ett fast handslag, en kindpuss eller en bugning beror på var vi befinner oss såväl geografiskt som socialt.

Det här kapitlet kommer främst behandla hur vardagslivets meningsskapande ser ut i Västsverige, även om de mönster som framträder här sannolikt kan spåras långt utanför regionens gränser. Utifrån svaren i den Västsvenska SOM-undersökningen 2018 undersöks i vilken utsträckning livet skattas som meningsfullt, sett i relation till arbetsliv, inkomst och utbildning. Överlag betraktar västsvenskarna sina liv som meningsfulla, men det finns också tydliga tendenser i svaren kring vilka som

i högst utsträckning tillskriver sin tillvaro mening. Orsaker till och implikationer av skillnader i denna skattning diskuteras, såväl som de ojämlika samhällsförhållanden som skillnaderna speglar. Frågan om upplevd mening tycks på flera vis vara en fråga om klass.

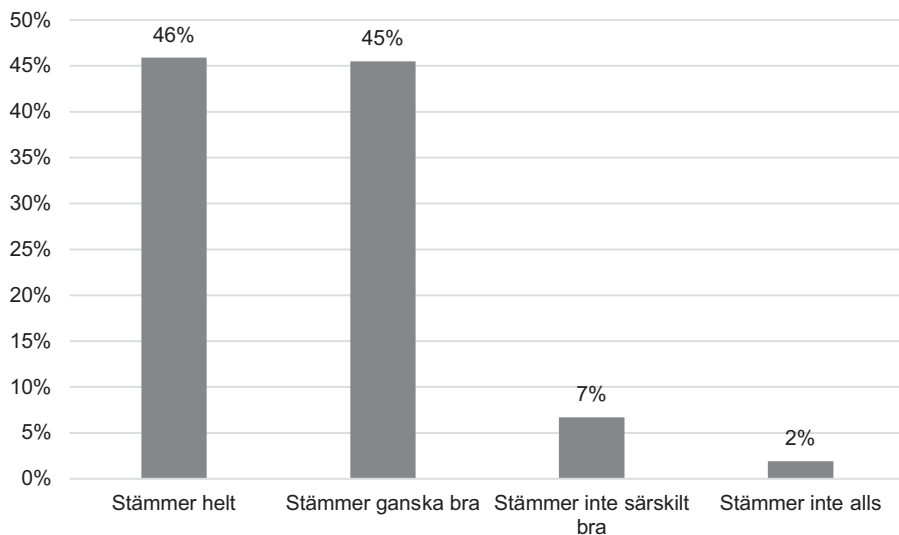
Meningen i livet

Att i samma andetag tala om ”liv” och ”mening” kan lätt leda tankarna till högtflygande resonemang om meningen *med* livet. Det som ska behandlas här är dock inte ”Meningen” med stort M, då frågor om denna tenderar att söka entydiga svar. Från den egna vardagen vet vi att det som är meningsfullt för dig – frimärkssamling, en riktigt god kopp kaffe, fjällvandring – inte är det för alla. Sett till den enskilda individen kan därför frågan om vad som ger mening *i* livet besvaras på en mångfald vis. Som upplevt tillstånd kan meningsfullhet liknas vid känslan av att ha riktning – att veta var en befinner sig och vad en rör sig mot – vilket skänker stabilitet till förflyttningar mellan vardagslivets olika sammanhang (jfr Ahmed, 2006). Men vad som tillskrivs mening är inte enbart en fråga om personliga drivkrafter, utan i hög grad om inlärd och delade föreställningar om hur livet bör levas. Att födas in i ett samhälle eller en kultur, innebär att de ramar vi har för att tolka tillvaron lärs in och delas av fler (Hastrup, 2010). Om mening betraktas som ett tillstånd av upplevd riktning i tillvaron, så är det lättare att röra sig längs de stigar och spår som trampats upp av andra. Genom kulturen och de sätt på vilka människor skapar mening löper med andra ord normer, vilka formar vad vi ser som eftersträvansvärt. Dessa kan ta formen av mer eller mindre uttalade sociala, mellanmännsliga överenskommelser kring hur individen bör agera i ett givet sammanhang, men de förstärks även av vårt samhälles uppbyggnad, strukturer och institutioner.

I tidigare undersökningar inom Västra Götalandsregionen (VGR, 2019) kan en tydlig samvariation mellan upplevd mening och lycka påvisas. Även om de två delar många egenskaper och båda är avgörande komponenter i sammansättningen av ett gott liv, är begreppen inte synonyma; det är inte svårt att föreställa sig ett flertal vardagssituationer som skänker mening och riktning utan att för den delen präglas av positiva känslor – i alla fall i stunden. Det som ger mening behöver inte finnas här och nu, utan kan istället fungera som ett mål att röra sig mot (Berlant, 2011). Att städa är exempelvis en aktivitet som för många präglas av rutinartad tristess snarare än upprymdhet, men den tillfredställelse som förväntas efter att arbetet är utfört skänker processen mening. På ett liknande sätt är hemlängtan ett tillstånd av saknad, med en förhoppning om lycka vid återvändandet som motiverande kraft för att färdas hemåt. Även i Västra Götalandsregionens tidigare undersökning av lycka påvisades att arbete inte nödvändigtvis behöver upplevas som nöjsamt för att betraktas som meningsfullt (VGR, 2019). Men över tid kan lycka och mening antas ha ett ömsesidigt stärkande förhållande, där mening ger lycka och lycka ger mening.

Sett till svaren i Västsvenska SOM-undersökningen 2018 så får västsvensarna sägas skatta sina liv som meningsfulla i hög utsträckning, då sammanlagt 91 procent på påståendet ”mitt liv är meningsfullt” gett svaren ”stämmer helt” eller ”stämmer ganska bra” (figur 1). Då påståendet mäter individens subjektiva skattning och frågan om vad som utgör mening är beroende av personlig tolkning behöver resultatet sättas i ett sammanhang för att ge tydligare förståelse för dess innebörd. Sett i relation till liknande skattningar av respondenternas livssituationer har frågan om mening stark positiv korrelation med frågan ”Hur nöjd är du på det hela taget med livet?” ($r = .57, p < .001, n = 2798$) och påståendet ”Jag ingår i ett större sammanhang” ($r = .54, p < .001, n = 2751$). Medelstor positiv korrelation finns också – i fallande skala – med påståendet ”Jag saknar inget betydelsefullt i mitt liv” ($r = .49, p < .001, n=2770$), samt frågorna om den svarande den senaste veckan ”Känt dig stolt över något du gjort?” ($r = .41, p < .001, n = 2794$), ”Lärt dig eller gjort något intressant?” ($r = .34, p < .001, n=2793$) och ”Blivit väl behandlad av andra?” ($r = .31, p < .001, n = 2794$). Sammantaget ger detta en något tydligare sammanhang till hur frågan om mening kan förstås i relation till livspusslets övriga bitar. Tillfredsställelse med den egna livssituationen och gemenskap med andra är särskilt nära sammanbundna med upplevelsen av mening, men även möjligheter till personlig utveckling och bekräftelse är betydelsefulla faktorer.

Figur 1 Skattning av påståendet ”Mitt liv är meningsfullt”, 2018 (procent)

Kommentar: Frågan lyder "I vilken utsträckning stämmer följande påstående in på ditt liv? – Mitt liv är meningsfullt". Svarsalternativen är 1 = "Stämmer helt", 2 = "Stämmer ganska bra", 3 = "Stämmer inte särskilt bra" samt 4 = "Stämmer inte alls".

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2018.

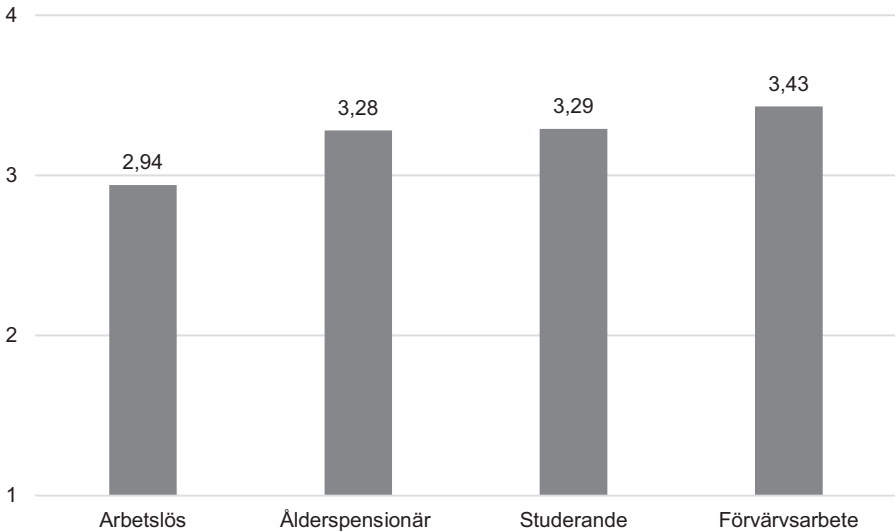
Respondenternas samlade svar får sägas ge en positiv bild av livet i Västsverige, då en övervägande majoritet skattar sin tillvaro som meningsfull. Samtidigt blir det i figur 1 synligt att det finns skillnader och att livet inte upplevs som lika meningsfullt av alla. Följdfrågorna blir då: Vem är det som känner sig tillfreds med tillvaron och vem gör det inte? Vem har och vem saknar ett sammanhang? För vem är livet meningsfullt? Följande analyser bygger på att de ovan beskrivna svaren på påståendet ”Mitt liv är meningsfullt” har givits ett numeriskt värde utifrån en fyrgradig skala, där ”stämmer helt” = 4 och ”instämmer inte alls” = 1. Genomsnittlig skattning av meningsfullhet har sedan undersökts i relation till respondenternas huvudsakliga sysselsättning, yrkesgrupp, inkomst- samt utbildningsnivå.

Meningens (för)fördelning

När vi höjer blicken från den enskildes vardag så står det klart att mening inte enbart är en fråga om personlig hållning, utan att det finns strukturer i samhället som möjliggör och begränsar vad som upplevs som meningsbärande. Ett exempel på detta är arbetslivet, vilket i social samt ekonomisk mening är en grundbult för organiseringen av samhället i stort, såväl som av den enskildes liv (Fägerborg, 1996). För en övervägande majoritet av befolkningen är lönearbete en förutsättning för att rent ekonomiskt klara vardagen, men det normerande antagandet om arbetet som en meningsskapande instans i livet genomsyrar vår kultur på många plan (Andersson, 2003; Ehn, 1981; Paulsen, 2010). Detta kan skönjas i respondenternas skattning av påståendet ”Mitt liv är meningsfullt”, sett i relation till deras huvudsakliga sysselsättning (figur 2). I jämförelse med andra grupper anger förvärvsarbetande i högre grad att de upplever livet som meningsfullt och den klart tydligaste skillnaden i skattningen återfinns mellan de som arbetar och de som är arbetslösa.

En vanlig föreställning om varför arbetet ger mening är att det tillåter den enskilde bli del av en social gemenskap. Den positiva korrelationen mellan upplevd mening och att ingå i ett större sammanhang ($r = .54, p < .001, n = 2751$) antyder att detta är ett rimligt antagande. Sannolikt ger detta inte hela förklaringen till varför förvärvsarbetande i högre grad än andra skattar sina liv som meningsfulla, då även studentlivet i regel ger goda möjligheter för individen att bli del av en större grupp. Detsamma kan sägas om möjligheten att göra sådant en känner sig stolt över. En annan starkt bidragande faktor till vad som upplevs ge mening i vardagslivet, är vad som i andras ögon betraktas som betydelsefullt eller statusfyllt (Damsholt, 2015; Sennett, 2005). Att vara en aktiv del av arbetslivet är förknippat med föreställningar om vad det innebär att ”göra rätt för sig”, vilka oftast återfinns hos individen själv men också möter denne i omvärlden. Detta kan skönjas i den klart tydligaste skillnaden i figur 2 – den mellan förvärvsarbetande och arbetslösa. Även om antalet svarande inom kategorin ”Arbetslös” här är förhållandevis få ($n = 53$) känns mönstret igen från tidigare studier (se Gonäs, Hallsten & Spånt, 2006).

Figur 2 Skillnader i upplevd mening över sysselsättning, 2018 (medelvärde på skalan 1–4)

Kommentar: Frågan lyder "I vilken utsträckning stämmer följande påstående in på ditt liv? – Mitt liv är meningsfullt". Svartalternativen är 1 = "Stämmer helt", 2 = "Stämmer ganska bra", 3 = "Stämmer inte särskilt bra" samt 4 = "Stämmer inte alls" (reverserad skala jämfört med originalkodningen). Svartalternativ gällande sysselsättning framgår av tabellen, med undantag för "Arbete i arbetsmarknadspolitisk åtgärd", "Har sjukersättning/aktivitetsersättning" samt "Annat" vilka uteslutits pga. få svarande. Modellen är signifikant ($p < .001$) men inga parvisa jämförelser har utförts.

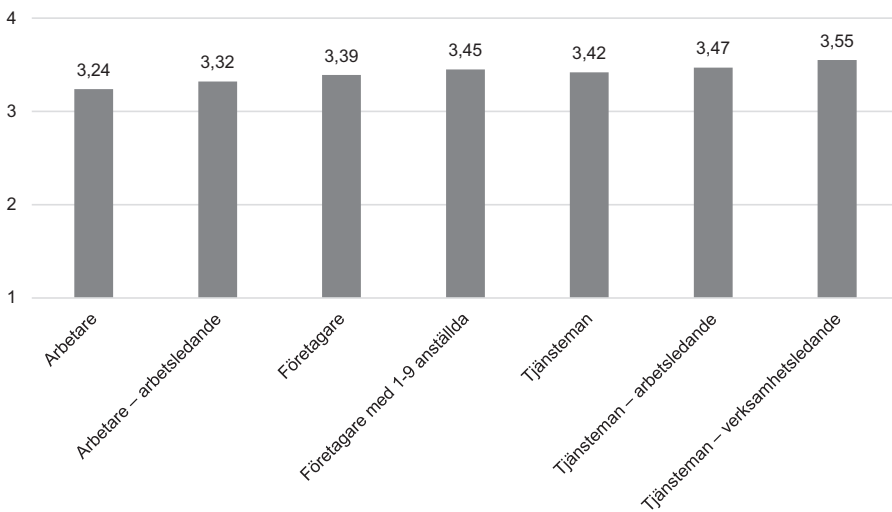
Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2018.

Det är inte nödvändigtvis avsaknaden av arbete i sig som leder till lägre tillfredsställelse i livet, utan vad detta för med sig i form av förlorade tillfällen att lära sig nya saker, känna sig behövd eller möjlighet att göra sådant en känner sig stolt över (VGR, 2019). Vidare har etnologen Maria Andersson (2003) i en kvalitativ undersökning påvisat hur den retorik och de system som omger arbetslösas livsvillkor är starkt disciplinerande, samt hur arbetslösheten på ett samhälleligt plan stigmatiseras och utmålas som ett amoraliskt tillstånd. Detta begränsar möjliga handlingar, känslotillstånd eller självbilder för den som står utanför arbetsmarknaden. Även om avsaknaden av arbete i teorin skulle kunna ge den enskilde tid för många andra meningsfulla aktiviteter, bidrar själva stämplingen med kategorin arbetslös till en förlust av meningsskapande riktning, då det finns begränsad möjlighet att själv definiera dess form och innehåll.

Skillnader i skattningen av livets meningsfullhet står dock inte enbart att finna mellan dem som befinner sig i respektive utanför yrkeslivet, utan går även att påvisa mellan yrkesgrupper (figur 3). Differensen är här inte lika markant som i föregående exempel. Likväl stiger den rapporterade graden av mening i takt med

att vi rör oss uppåt i arbetets hierarkier, där den med verksamhetsledande funktion tydligt uppfattar sin tillvaro som mer meningsfull än arbetaren.

Figur 3 Skillnader i upplevd mening över yrkesgrupp, 2018 (medelvärde på skalan 1–4)

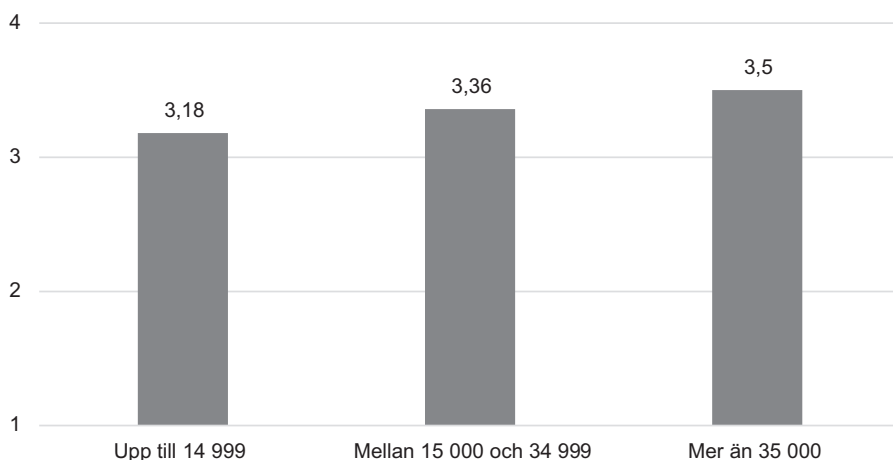
Kommentar: Frågan lyder "I vilken utsträckning stämmer följande påstående in på ditt liv? – Mitt liv är meningsfullt". Svartalternativen är 1 = "Stämmer helt", 2 = "Stämmer ganska bra", 3 = "Stämmer inte särskilt bra" samt 4 = "Stämmer inte alls" (reverserad skala jämfört med originalkodningen). Svartalternativ gällande yrkesgrupper framgår av tabellen, med undantag för "Företagare: 10 eller fler anställda", "Jordbrukare: ingen anställd" samt "Jordbrukare: en eller flera anställda" vilka utslutits pga. få svarande. Modellen är signifikant ($p < .001$) men inga parvisa jämförelser har utförts.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2018.

En gissning som ligger nära till hands för att förklara dessa skillnader är att ju mer kvalificerade arbetsuppgifterna är, desto mer stimulerande är de. Samtidigt visar korrelationen mellan skattningen av mening och svaren på frågan "Hur nöjd är du på det hela taget med dina möjligheter att ha ett meningsfullt och utvecklande arbete?" ett svagt samband ($r = -.01$, $p = .664$, $n = 2735$). Att det skulle vara arbetets innehåll i sig som skapar den ojämna fördelningen av upplevd mening är därför relativt osannolik. Att känslan av mening växer i takt med ökat ansvar i arbetslivet blir dock tydligt i figur 3. Frågan om samhällelig status kan troligtvis ge en delvis förklaring. Att göra karriär, att stiga i graderna, är något som förväntas av individen och att åstadkomma detta blir en bekräftelse på den egna förmågan, i egna såväl som i andras ögon (Conradsson, 1997; Pahl, 1995; Salomonsson, 2003).

Ytterligare en förklarande komponent kan vara omfattningen av kontroll och autonomi i arbetet. Lönearbete är förvisso i någon utsträckning alltid en fråga om att låta andra intressen än individens egna diktera hur dennes tid skall användas (Mäkinen, 2016). Hur stort självbestämmande en person har över hur den egna arbetstiden disponeras är nära knutet till positionen i arbetslivets hierarki, där en högre ställning i regel medför större autonomi (Hörnqvist, 2016; Paulsen, 2010). Med en hårdare extern reglering av arbetets takt eller innehåll finns mindre frihet för att själv diktera dess meningsskapande aspekter. Respondenternas svar på enkätfrågan om de under den senaste veckan kunnat bestämma över sin egen tid skänker ingen definitiv tyngd till denna förklaring, då korrelationen med skattningen av mening endast är svagt positiv ($r = .17$, $p < .001$, $n = 2796$). Som frågan är ställd går det dock inte att avgöra huruvida det rör sig om möjlighet att bestämma över sin egen tid i eller utanför arbetet. Ett antal andra faktorer, så som familjesituation, kan därför också antas påverka säkerheten i sambandet. Bilden av att positionen i arbetslivets hierarki har ett tydligt samband med upplevd mening stärks ytterligare när vi ser till respondenternas inkomst (figur 4), där skattningen av mening ökar i takt med att vi rör oss uppåt i lönetrappan.

Figur 4 Skillnader i upplevd mening över inkomst, 2018 (medelvärde på skalan 1–4)

Kommentar: Frågan lyder "I vilken utsträckning stämmer följande påstående in på ditt liv? – Mitt liv är meningsfullt". Svartalternativen är 1 = "Stämmer helt", 2 = "Stämmer ganska bra", 3 = "Stämmer inte särskilt bra" samt 4 = "Stämmer inte alls" (reverserad skala jämfört med originalkodningen). Svartalternativ gällande månadsinkomst framgår av tabellen. Modellen är signifikant ($p < .001$) men inga parvisa jämförelser har utförts.

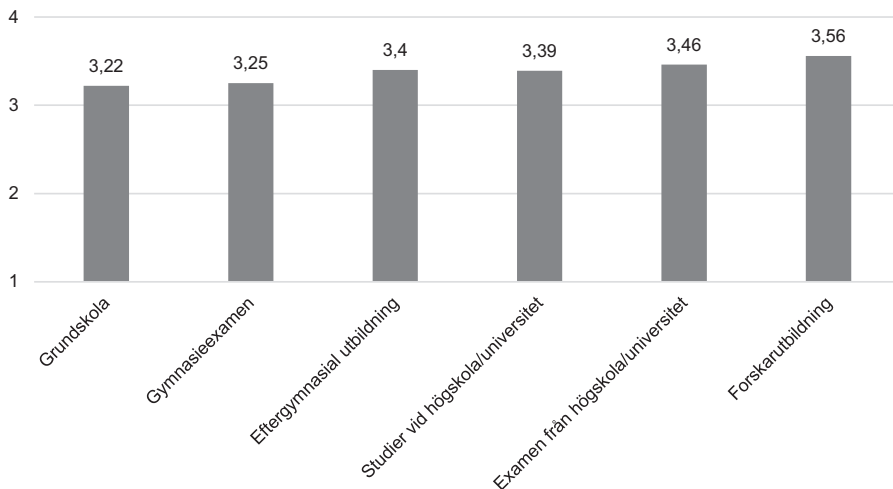
Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2018.

Sett i relation till föregående figurer är det svårt att avgöra vad som är hönan och vad som är ägget. Den som är på en mer uppsatt position i yrkeslivet kan även antas ha en högre lön, medan den som saknar arbete kommer ha en lägre inkomst. Om det är pengarna eller arbetet som skänker mening kan här inte utläsas direkt. Värt att notera är att resultaten visar att kvinnor ($M = 3,41$, $SD = .67$, $n = 1482$) i snitt skattar sina liv som mer meningsfulla än män ($M = 3,29$, $SD = .70$, $n = 1325$) och skillnaden är signifikant ($p < .001$). Då kvinnor som grupp i genomsnitt tjänar mindre än män och dessutom tenderar att ha en mindre trygg position på arbetsmarknaden som helhet, skvallrar detta om att andra värden än ekonomiska spelar en avgörande roll för upplevd meningsfullhet (Fredman, 2006; Petersson McIntyre, 2016; Sjöstedt Landén, 2016; SCB, 2018). Studier av lycka i ett globalt perspektiv visar exempelvis att familjesituation, social trygghet och hälsa spelar en större roll än pengar. Vardagslivets sociala sammanhang gör sig än en gång påmind och att kvinnor har fler samt tätare sociala kontakter och att de i regel lever mer aktiva liv än män är sannolikt bidragande orsaker till denna skillnad (VGR, 2019). Oavsett om inkomstnivån i sig har en definitiv och avgörande inverkan på frågan om mening, visar skillnaderna i figur 4 på att föreställningar om att den fattige skulle leva ett mer genuint och meningsfullt liv än den rike, inte överensstämmer med verkliga förhållanden.

Slutligen, när blicken förflyttas till respondenternas utbildningsnivå (figur 5) framträder ett vid det här laget bekant mönster, där högre utbildningsnivå går hand i hand med högre genomsnittlig skattning av mening. Inte heller detta exempel ger vid handen om studierna i sig ger upphov till den högre skattningen eller om det är så att utbildningsnivån enbart sammanfaller med andra faktorer, som position i yrkeslivet eller inkomst. Det lyckoforskningen visar är att det sannolikt är den utbildningen för med sig i termer av fler valmöjligheter på arbetsmarknaden och högre lön som skänker tillfredsställelse (VGR, 2019). Att studietiden medför tillfälle för att knyta sociala band, öka analysförmåga eller reflektera kring de egna drivkrafterna skall dock inte förringas när det kommer till att förstå hur den enskilde individen finner meningsskapande riktning i vardagen (Mellander, 2018). Vidare visar tidigare forskning att utbildningsnivå är en stark prediktor för individens hälsa och livslängd. Den genomsnittliga återstående livslängden vid 30 års ålder är 6,2 år längre för den med eftergymnasial utbildning jämfört med den som enbart har genomgått förgymnasiala studier (Folkhälsomyndigheten, 2019). Som noterades ovan får det egna välbefinnandet i såväl fysisk som psykisk mening antas ha en kraftig inverkan på den enskildes upplevelse av tillfredsställelse, lycka och mening.

Figur 5 Skillnader i upplevd mening över utbildningsnivå, 2018 (medelvärde på skalan 1–4)

Kommentar: Frågan lyder "I vilken utsträckning stämmer följande påstående in på ditt liv? – Mitt liv är meningsfullt". Svartalternativen är 1 = "Stämmer helt", 2 = "Stämmer ganska bra", 3 = "Stämmer inte särskilt bra" samt 4 = "Stämmer inte alls" (reverserad skala jämfört med originalkodningen). Svartalternativ gällande högsta avslutade utbildningsnivå framgår av tabellen. Modellen är signifikant ($p < .001$) men inga parvisa jämförelser har utförts.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2018.

Trots att högre utbildning i Sverige i hög grad är offentligt finansierad och på pappret tillgänglig för alla, så tenderar ojämlika samhällsförhållande att återspeglas även där. Sociala hierarkier som löper längs linjer som social eller etnisk bakgrund kan exempelvis i praktiken begränsa vem som kan ta plats och känna sig hemmahörande på universitet och högskolor. Då de som söker sig vidare till högre utbildning i stor utsträckning själva har föräldrar med akademisk bakgrund finns en tendens till att akademiska studier blir en instans som reproducerar ojämlika samhällsförhållanden, inte minst gällande klass (Hörnqvist, 2016; Schoug, 2004). Överlag tycks även klass vara en avgörande faktor för skattningen av mening, då den upplevda meningen ökar i takt med hierarkisk arbetslivsposition och inkomst samt utbildningsnivå. Detta antagande finner vidare signifikant ($p < .001$) stöd i respondenternas subjektiva klassuppfattning, där den största skillnaden står att finna mellan den som uppgett sig bo i ett arbetarhem ($M = 3,22$, $SD = .74$, $n = 1053$) och den som lever i ett högre tjänstemannahem ($M = 3,61$, $SD = .65$, $n = 293$).

Meningsfyllda villkor

I det här kapitlet har skillnader i hur människor skattar mening i sina liv undersökts i relation till sysselsättning, yrkesgrupper, inkomst och utbildning. Inledningsvis poängterades att vad som upplevs som meningsfullt kan skilja sig från person till person och att människor har olika strategier för meningsskapande. I vardagslivet kan så mycket väl vara fallet, men den sammantagna bilden som resultaten ger visar dock att förståelsen av mening följer vissa mönster samt att den inte är jämnt fördelad människor emellan. För den som har tillgång till samhälleliga resurser – arbete, pengar, utbildning – blir också tillvaron mer meningsfull. De variabler som undersökts här är tydligt sammantvinnade och pekar i samma riktning. Att definitivt urskilja vilken av dem som har störst inflytande är mindre centralt än hur de tillsammans visar på att tillgång till ekonomiskt, kulturellt samt socialt kapital bidrar till att villkora för vem och i vilken utsträckning livet uppfattas som meningsfullt. Skattningen av mening kan därför – likt mätningar av lycka – säga något om ojämlika samhällsförhållanden (VGR, 2019).

Varför det ser ut på det här viset är en fråga som kan besvaras på ett flertal vis. Det första är att arbetet de facto ger mening, då yrkes stolthet, socialt sammanhang samt den status och självbekräftelse som följer på att stiga i graderna ger större tillfredställelse i livet. Den andra sidan av samma mynt är att de kulturella normer som präglar vårt samhälle säger oss att dessa ting är meningsfulla och att vår position inom dessa system förpliktigar ett givet svar; som högt uppsatt chef *bör* jag tycka att mitt liv är meningsfullt, medan jag som arbetslös *bör* tycka det motsatta. I grunden är själva frågan i sig förpliktigande och ställer krav på självreflektion, för vad skulle det innebära om jag för mig själv och inför andra medgav att min tillvaro inte hade mening?

En tredje förklaringsmodell där de föregående två förs samman är att närma sig meningskapande som en fråga om livschanser och hur dessa villkoras av tillgång till kapitalformer som utbildning, status och ekonomiska resurser. En tendens som i forskningen påvisats präglar samtiden är hur nära förbundet våra föreställningar om meningskapande och självförverkligande är med oberoende och autonomi. Människor förväntas och förväntar sig kunna välja – livsstil, produkter, partner, arbete – i sådan utsträckning att själva valet blivit en central komponent i upprätthållandet av identitet och självkänsla (Brown, 2015; Ehn, 1981; Mol, 2008; Sjöstedt Landén, 2016). För den som saknar de nödvändiga kapitalformerna för att göra dessa val kan livet lätt te sig som ett tillfälligheternas spel, utan meningsgivande riktning. Den som besitter rätt kapital premieras istället i såväl mellanmänniskliga interaktioner som av samhälleliga institutioner och har därmed större möjlighet att uppfylla förväntningar kring vad som utgör ett meningsfullt liv. Inte sällan är det just den välutbildade och ekonomiskt trygga medelklassen som kan inta denna bekväma position (Graeber, 2014). Det är därför värt att kritiskt granska det fria valets framskjutna plats i samhället och i kulturella värdesystem – då möjligheten

att välja i alla lägen inte är tillgänglig för alla människor. Med detta inte sagt att individens valfrihet bör begränsas – en propå få, om någon, skulle se som önskvärd. För den som vill verka för att alla skall kunna leva ett meningsfullt och tillfredsställande liv krävs dock förståelse för att möjligheten att välja inte nödvändigtvis är rotad i den enskilda individens handlingskraft, utan uppstår i relation till de samhällsstrukturer, kulturella normer och materiella villkor hen omges av (Mol, 2008). Val är, med andra ord, inte så mycket villkorade av personen, som av situationen.

Med tanke på arbetets centrala roll i kultur och samhälle blir det särskilt viktigt att se till människors möjlighet att staka ut sina vägar och finna mening där – inte minst sett i skenet av de omvandlingar som yrkeslivet genomgått under senare år. Den gängse bilden av att ”ha ett jobb” – med heltidsanställning, sociala förmåner och en tydlig rollfördelning mellan arbetsgivare och -tagare – grundar sig i efterkrigstidens industriella ekonomi. Detta har länge varit en krympande sektor i Västsverige, såväl som i västvärlden i stort. Globaliseringen och flexibiliseringen av arbetsmarknaden har medfört att denna idealiserade bild svarar dåligt mot många arbetstagares faktiska förhållanden (Fudge & Owens, 2006). Då sociala stratifieringar på arbetsmarknaden tenderar att avspegla hierarkier i det övriga samhället, slår detta särskilt hårt mot redan utsatta grupper (Furåker, 2005). I ett framtidsscenario där automatisering ytterligare förändrar villkoren för deltagande i arbetslivet kommer dessa mönster sannolikt förstärkas ytterligare. Detta påkallar inte bara behovet av nya ekonomiska strukturer, utan även av nya villkor för upprättandet av mening i vardagslivet.

Kapitlet har visat att västsvenskarna i hög utsträckning uppfattar sin tillvaro som meningsfull och att skillnaderna mellan de olika grupper som undersökts är förhållandevis små. Likväl följer skattningen av mening i livet vissa mönster och det finns en tydlig trend. Sett till position på arbetsmarknaden, på arbetsplatsen, inkomst och utbildningsnivå framstår upplevd mening som en fråga om klass, då de som har tillgång till sociala, kulturella och ekonomiska kapitalformer uppger högre grad av upplevd mening. Sannolikt kan detta härledas till möjligheten att diktera sina egna livsvillkor såväl i som utanför arbetet. I förhållande till historiska och framtida omställningar i arbetslivet är detta något beslutsfattare bör ta i beaktande, så att det meningsfulla livet inte främst skall vara givet den som redan har.

Referenser

- Ahmed, Sara (2006). Orientations: Toward a Queer Phenomenology. *GLQ: A journal of Lesbian and Gay Studies*, 12(4), s. 543-574.
- Andersson, Maria (2003). *Arbetslöshet och arbetsfrihet: moral, makt och motstånd*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Berlant, Lauren (2011). *Cruel optimism*. Durham: Duke University Press.
- Brown, Wendy (2015). *Undoing the demos: neoliberalism's stealth revolution*. New York: Zone Books.

- Conradson, Birgitta (1997). Ingen såskopp klättrar mot toppen – Perspektiv på yrkeskarriärer. I Jansson, Sören (red.) *Verktygslådan: kulturvetenskapliga perspektiv på yrke och arbetsliv*. Stockholm: Carlsson.
- Damsholt, Tine (2015). Det gode liv i etnologien. *Kulturstudier*, 6(1), s. 37-55.
- Ehn, Billy (1981). *Arbetets flytande gränser: en fabriksstudie*. Stockholm: Prisma.
- Folkhälsomyndigheten (2019). *Folkhälsans utveckling Årsrapport 2019* [Elektronisk resurs]. Folkhälsomyndigheten. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/d162673edec94e5f8d1da1f78e54dac4/folkhalsans-utveckling-arsrapport-2019.pdf>
- Fredman, Sandra (2006). Precarious norms for precarious workers. I Fudge, Judy & Owens, Rosemary J. (red.) *Precarious work, women and the new economy*. Oxford: Hart Publishing, s. 177-200.
- Fudge, Judy & Owens, Rosemary J. (2006). Precarious work, women, and the new economy: The challenge to legal norms. I Fudge, Judy & Owens, Rosemary J. (red.) *Precarious work, women and the new economy*. Oxford: Hart Publishing, s. 177-200.
- Furåker, Bengt (2005). *Sociological perspectives on labor markets*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Fägerborg, Eva (1996). *Miljoner och my: kunskapssyn och tänkande på en verkstadsindustri*. Stockholm: Nordiska museet.
- Geertz, Clifford (1973). *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York: Basic Books.
- Gonäs, Lena; Hallsten, Lennart & Spänt, Roland (2006). *Uppsaidas och arbetslösas villkor och hälsa: en översikt av forskningen 1995-2005*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Graeber, David (2014). Anthropology and the rise of the professional-managerial class. *Hau: Journal of Ethnographic Theory*, 4(3), s. 73-88.
- Hastrup, Kirsten (2010). *Kultur: den flexibla gemenskapen*. Lund: Studentlitteratur.
- Hörnqvist, Magnus (2016). *Klass*. Stockholm: Liber.
- Mellander, Elias (2018). *Etnologiska kompositioner. Orienteringar i yrkeslivet*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Mol, Annemarie (2008). *The logic of care: health and the problem of patient choice*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Mäkinen, Katariina (2016). Valuable selves: Potentiality and temporality in work-related coaching. *European Journal of Cultural Studies*, 19(1), s. 69-84.
- Pahl, Ray (1995). *After success: fin-de-siècle anxiety and identity*. London: Polity Press.
- Paulsen, Roland (2010). *Arbetsamhället: hur arbetet överlevde teknologin*. Malmö: Gleerups.
- Petersson McIntyre, Magdalena (2016). *Att älska sitt jobb: passion, entusiasm och nyliberal subjektivitet*. Lund: Nordic Academic Press.

- Salomonsson, Karin (2003). Kompetensindustrin. Rekrytering, personalutveckling och karriärplanering. I Idvall, Markus & Schoug, Fredrik (red.) *Kunskapssamhällets marknad*. Lund: Studentlitteratur, s. 29-55.
- Schoug, Fredrik (2004). *På trappans första steg: doktoranders och nydisputerade forskares erfarenheter av akademien*. Lund: Studentlitteratur.
- Sennett, Richard (2006). *The culture of the new capitalism*. New Haven: Yale University Press.
- Sjöstedt Landén, Angelika (2016). Nyliberal styrning och ideologi i offentlig verksamhet. I Fahlgren, Siv; Mulinari, Diana & Sjöstedt Landén, Angelika (red.) *Ambivalenser och maktordningar: feministiska läsningar av nyliberalism*. Stockholm: Makadam.
- Statistiska centralbyrån (2018). *På tal om kvinnor och män: lathund om jämställdhet 2018*. Örebro: Statistiska centralbyrån.
- Västra Götalandsregionen (2019). *Lycka för fler. Kan ett samhälle med mer fokus på lycka öka människors välbefinnande?* [Elektronisk resurs]. VGR Analys 2019:3. Hämtad från <https://www.vgregion.se/om-vgr/statistik-analys/analysportalen/rapporter-2019/lycka-for-fler/>

